

**Скорий С. А. СТЕБЛЕВ:
СКИФСКИЙ МОГИЛЬНИК В
ПОРОСЬЕ.— К., 1997.— 173 с.**

Є. В. Черненко

Добре відомо, що основний фонд джерел з поховальних старожитностей скіфської доби у Дніпровському Лісостеповому Правобережжі складають матеріали, що походять з розкопок кінця XIX — початку XX ст.¹ Розкопки скіфських курганів провадилися тут і в наступні часи, але вони обмежувалися дослідженнями окремих поховань або курганів. Між тим, здається цілком зрозумілим, що для об'єктивної оцінки історичної ситуації в регіоні, крім поселень, городищ та окремих (навіть досить інформативних) поховань, велике значення мають повністю досліджені некрополі з цілком сформованими поховальними комплексами.

Саме таким і є невеликий курганний могильник, розташований на правому березі р. Рось поблизу с. Стеблів Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. Його було досліджено 1983 р. експедицією Інституту археології під керівництвом В. І. Клочка та І. І. Артеменка.

Дані про цей могильник з'являлися в окремих коротких статтях. Вони викликали значний інтерес у фахівців. Саме тому монографічне дослідження матеріалів розкопок поблизу Стеблева, підготовлене С. А. Скорим, видається більш ніж своєчасним.

Структура роботи взагалі не викликає заперечень. Вона досить логічна. Сдине, що можна закинути автору, так те, що, мабуть, не варто було виносити опис курганів у додатки і відривати його від матеріалів аналізу поховальних звичаїв.

З вичерпною повнотою характеризуються поховальні звичаї. Широке використання порівняльного матеріалу з комплексів Великої Скіфії дозволило переконливо обґрунтувати думку, що значна частина рис, які характеризують поховальні звичаї, мають аналогії у скіфському степовому середовищі. С. А. Скорий вважає, що у Лісостепу вони з'явилися пізніше, ніж у Степу. Це, перш за все, досить складні шатрові конструкції над могилами, використання бронзових казанів та ін.

Можна погодитись з трактуванням С. А. Скорим «кургану» 6 Стеблівського могильника як культової споруди, де не було поховань, а були досить складні конструкції (С. 22, 23).

Дуже ретельно (що взагалі характерно для його праць) С. А. Скорий аналізує речовий комплекс курганів. Автор демонструє добре знання скіфської матеріальної культури, вільно оперує значним обсягом матеріалів, що походять із степових та лісостепових комплексів. Правомірність використання аналогій не викликає сумнівів.

Аналіз поховальних споруд, звичаїв та інвентаря дав С. А. Скорому змогу підійти до найбільш суттєвої частини дослідження — визначення хронології пам'ятки в цілому та її складових частин, соціальної та етнічної характеристики могильника. Можна цілком погодитись з датуванням могильника у межах першої половини V — першої половини IV ст. до н. е. Слушною видається і його думка, що поножі з кургану 3 Стеблівського могильника (перша половина V ст. до н. е.) є найдавнішими серед виявлених у курганах Скіфії. Винятком є лише поножі з кургану, розкопаного півтора сторіччя тому між селами Ромейківка та Петраківка, який датується більш раннім часом².

Не викликає особливих заперечень і думка автора про належність осіб, що були поховані в курганах Стеблівського могильника, до скіфського етносу. Безперечно, він правий у соціальній оцінці поховань некрополя, що належали до верхівки одного з родів — скіфської військово-кочової знаті (С. 60—64).

Мабуть, найбільш цікавими є сторінки книги, де викладено думки автора з кардинальної проблеми історії Скіфії — взаємовідносинах її степової та лісостепової частин у V—IV ст. до н. е. (С. 67—75). Можна погодитись із запропонованою і досить вдало аргументованою ним схемою розвитку зв'язків населення Степу і Лісостепу, своєрідністю цих процесів на правому і лівому березгах Дніпра. Цілком слушним є висновок С. А. Скорого про те, що «південна частина Правобережного Лісостепу увійшла до складу північнопричорноморської Скіфії і, швидше за все, стала відігравати роль одного з периферійних її районів. Ця подія мала важливі наслідки для її населення не лише у політичному та економічному аспектах. Вона сприяла широкому розповсюдженню у різних сферах життя місцевого населення елементів скіфської культури, запозиченню останнім окремих рис поховальних звичаїв населення Степу, що призвело до значного нівелювання культур Степу і Лісостепу» (С. 75).

Монографія добре ілюстрована. Численні (60) рисунки дають повну уяву про поховальні споруди та інвентар.

Але, як і в будь-якій праці, у книзі є певні недоліки. Хоча вони і не стосуються головних висновків автора, деякі мають принципове значення.

Не можна погодитись з трактуванням кам'яної плити з кургану 7 як надмогильної стели (С. 54). Мабуть, сам автор не цілком певен цього. І саме тому використовує кілька назв для неї — «антропоморфна плита», «примітивна скульптура», «стела», «антропоморфна стела», «силуетна скульптура», «антропоморф».

Викликає заперечення думка автора стосовно одного з найбільш цікавих курганів могильника — 13. Виходячи з визначення С. І. Круц поховання як жіночого, автор включає його до групи поховань жінок зі зброєю. Але у ньому немає абсолютно ніяких речей, притаманних інвентарю жіночих поховань. Є два списи, три дротики, залізні деталі вузди, унікальні для Скіфії наконечники списів (довжина 13,4 та 13,6 см). Цю обставину С. А. Скорий наводить на користь трактування поховання як жіночого (С. 31). Для жінки за замовленням і були нібито виготовлені полегшені списи. У такому випадку залишається незрозумілою та обставина, що наконечники дротиків мали стандартні розміри — 35 та 37 см.

Можливо, поховання у кургані 13 було парним. Розміри могили з певними «незручностями» дозволяють покласти туди двох померлих, але тоді чому зброя двох небіжчиків лежала поруч. У будь-якому випадку варто було б знову повернутися до антропологічного обстеження залишків черепа.

Ще одне, на перший погляд несуттєве, але в дійсності важливе зауваження. У кургані 3 підток списа або дротика було заклинено бронзовим наконечником стріли. Цей прийом трапляється у кількох курганах Скіфії. Нагадаю лише кілька з них. Це поховання 3 Кічкаського могильника, курган 16 поблизу Маріуполя, курган 12 групи 22 шахти поблизу м. Орджонікідзе, курган поблизу с. Омельник на Кіровоградщині (розкопки Н. М. Бокій 1968 р.³). Усі ці кургани впевнено датуються V ст. до н. е., що дає значні підстави вважати використання цього технічного прийому закріплення підтока на держак датованою ознакою.

Наведені зауваження ніякою мірою не можуть вплинути на високу оцінку такої своєчасної і потрібної праці. Безумовно, вона є помітним явищем у скіфології. На жаль, книгу видано дуже обмеженим тиражем коштом автора.

Примітки

¹ Ковпаненко Г. Т., Бессонова С. С., Скорий С. А. Памятники скифской эпохи Днепровского Лесостепного Правобережья.— К., 1989.— С. 6—10.

² Фундуклей И. Обзорение могил, валов и городищ Киевской губернии.— К., 1848.— С. 73.— Табл. XVI.

³ Рудинський М. Археологічна розвідка на Дніпрельстані.— Т. 1.— Дніпропетровськ, 1929.— С. 58; Черненко Є. В. Скіфські кургани V ст. до н. е. поблизу м. Жданова // Археологія.— 1970.— Т. XXIII.— С. 179.— Рис. 1, 11; Тереножкін А. И., Ильинская В. А., Черненко Е. В., Мозолевский Б. Н. Скифские курганы Никопольщины // Скифские древности.— К., 1973.— Рис. 51, 7.

Одержано 21.03.98

Wolagiewicz R. LUBOWIDZ. EIN BIRITUELLES GRÄBERFELD DER WIELBARK-KULTUR AUS DER ZEIT VOM ENDE DES.— 1.Jhs.v.Chr. bis zum Anfang des 3. Jhs.n.Chr.— Krakow, 1995 та Jaskanis Ja. CECELE. EIN GRÄBERFELD DER WIELBARK-KULTUR IN OSTPOLEN.— Krakow, 1996.

О. В. Петраускас

З 1995 р. в Польщі започатковане нове видання «Monumenta archeologica Barbarica» (MAB), метою якого є публікація матеріалів добре досліджених пам'яток пізнього передримського та римського часів. Ініціатива видання належить Комісії з досліджень археологічних джерел Польської Академії